

Örkényi László¹: Arányos ügyteherelosztás az igazságszolgáltatásban – elvek és teendők

Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 1. szám (2012. január) 13-36.

Az igazságszolgáltatás új központi igazgatásának egyik legfontosabb feladata az egyes bírák munkaterhe közötti aránytalanság felszámolása, és az arányosság hosszú távon való biztosítása az ítélkezés időszerűségének javítása érdekében. Ennek keretében új elvi alapokon, az érkezés arányában haladéktalanul újra kell osztani a bírói státuszokat, de ezt átmenetileg jelentősen korrigálni kell a mostanra súlyos hátralékot felhalmozó szervezeti egységek javára, annak mielőbbi feldolgozása céljából. Ezzel párhuzamosan meg kell kezdeni egy, az ügyek tényleges súlyát is figyelembe venni képes, objektív elemzéseken alapuló arányosítási módszer kidolgozását és megvalósítását.

Az Országgyűlés 2011. november 28. napján elfogadta a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló T/4743. számú törvényjavaslatot. A törvényjavaslat általános indoklása szerint igazságszolgáltatási rendszerünk egyik legjelentősebb problémája az eljárások időszerűségének, az aránytalan ügyteher elosztásnak, továbbá az elhúzódó ügyek magas számának és területi koncentráltságának kérdése. Az ország középső régiójában az éven túli ügyek aránya több mint 10 éve magas. Tekintettel arra, hogy az ügyek jelentős hányada a központi régió bíróságain kerül intézésre, az itt jelentkező ügghátralék a bíróságok egésze teljesítményének megítélésére negatívan hathat. Az általános indoklás rögzíti, hogy „a kiszámítható és időszerű igazságszolgáltatás akkor valósulhat meg, ha egy hatékony, operatív, a társadalmi és gazdasági változásokra gyorsan reagálni tudó központi igazgatással rendelkezik a bírósági szervezet; egy olyan központi igazgatással, amely az ügyteher különbségeket nem helyi problémaként, helyi érdekek mentén, hanem a maga összetettségében, országosan kezelendő ügyként értékeli, és a megfelelő, törvényben biztosított eszközökkel képes fellépni az aránytalanságok megszüntetése érdekében”. A jogalkotó szerint „...olyan igazgatási rendszert kell kialakítani, amely már rövid időn belül eredményt hoz. Éppen ennek érdekében a központi igazgatás hatásköreinek telepítésekor azt a szervet vagy személyt kell kijelölni, aki az igazságszolgáltatás működési mechanizmusainak ismeretében az operatív és gyors döntéshozatalt biztosítja. Nemcsak a hatáskörök megfelel ő telepítése fontos, hanem az is, hogy a központi igazgatás számára tág eszközrendszer álljon rendelkezésre a létszámgazdálkodás (koncentrált személyzetpolitika, a bírák mozgatásának, kirendelésének lehetősége)... területén.” Immár nyilvánvaló tehát, hogy a jogpolitika is felismerte az igazságszolgáltatás egyik legsúlyosabb anomáliáját, és azt is, hogy annak megoldása tovább nem halasztható.

Ennek érdekében az elfogadott törvény (a továbbiakban: törvény) 76. §-ának (4) bekezdése kimondja, hogy az OBH elnöke a statisztikai adatgyűjtéssel, az ügyelosztással és a munkateher méréssel kapcsolatos feladatkörében: a) a központi költségvetésről szóló törvény bíróságokra vonatkozó költségvetési fejezetének létszám-előirányzata, valamint a peres és nemperes eljárások átlagos országos munkaterhének mutatói alapján meghatározza a bíróságok – a törvényszékek esetében az illetékességi területükön működő közigazgatási és munkaügyi bírósággal, valamint járásbíróságokkal együttes – szükséges bírói létszámát; b) az eljáró bíróság helyett másik bíróságot jelöl ki az eljárásra, ha az az ügyek ésszerű időn belül való elbírálásának biztosítása érdekében szükséges; d) dönt a bírósági statisztikai adatok gyűjtéséről és az adatok feldolgozásával kapcsolatos központi feladatokról; e) meghatározza és szükség esetén évente felülvizsgálja a bírói munkateher mérésére szolgáló adatlapokat és módszereket, legalább évente egy alkalommal áttekinti a munkateher és az országos ügyforgalmi adatok alakulását, valamint bírósági szintenként és ügyszakonként meghatározza a peres és nemperes eljárások átlagos országos munkaterhét. A § (5) bekezdése szerint az OBH elnöke a személyzeti kérdésekkel kapcsolatos feladatkörében dönt a bíró áthelyezéséről;

dönt a bíró más szolgálati helyre történő kirendeléséről, ha a kirendelés nem a törvényszék és az illetékességi területén működő közigazgatási és munkaügyi bíróság, illetve járásbíróság között vagy a törvényszék illetékességi területén működő járásbíróságok között, vagy a törvényszék illetékességi területén működő közigazgatási és munkaügyi bíróság és a járásbíróságok között történik; dönt arról, hogy a bíróság hatáskörének vagy illetékességi területének csökkenése olyan mértékű-e, hogy ott a bíró további foglalkoztatása nem lehetséges.

A fentiekből következően az igazságszolgáltatás új központi igazgatásának, azon belül is az OBH elnökének, egyik kiemelt, ha nem a legfontosabb feladata lesz a szervezeten belül jelenleg meglévő munkateher aránytalanságok felszámolása, és az arányosság hosszú távon való biztosítása, ennek érdekében az elvek meghatározása, a megfelelő módszer kiválasztása, illetőleg a gyakorlati szabályok kidolgozása, és azok alkalmazása. Az is látható, hogy a rendelkezésre álló eszköztrendszer számos lehetőséget biztosít ehhez.

Ehhez kíván a dolgozat – néhány elméleti megfontolás és alapelv rögzítését követően – elsősorban a bírói létszám munkateher mutatókon alapuló elosztása, és rendszeres felülvizsgálata, valamint a bírói munkateher mérésére szolgáló módszerek kidolgozása (76. § (4) bekezdés a) e) pontjai) körében konkrét cselekvési tervet vázolni. Előre kell bocsátani, hogy az arányos teherelosztás elsősorban nem jogász szakmai, hanem matematikai-statisztikai kérdés, így a probléma elemzésére, megértésére, és a megoldás kidolgozására is ilyen módszereket kell alkalmazni, ezért magam is ebből az irányból közelítem meg, és sajnós a Tisztelt (szándékoltan jobbára jogász) olvasó is erre kényszerül. Reményeim szerint sikerül a témát szakszerűen, mégis mindenki számára érthetően feldolgozni.

A feladat tehát a munkateher szervezetrendszeren belüli egyenletes elosztása. Ekkor minden bíró egyéni munkaterhe megegyezik a többiével és az egy bíróra jutó átlagos bírói munkateherrel is. Az egy bíróra jutó átlagos munkateher kifejezhető egy tört formájában: az egész igazságszolgáltatásra jutó munkateher, és a bírák számának (mint alább definiálandó fogalmaknak) a hányadosaként, az adott szervezeti egységben dolgozó bíró munkaterhe pedig az arra a szervezeti egységre jutó összes munkateher, és az ott dolgozó bírák számának hányadosaként. Az egyenlő munkateher elosztás akkor áll fenn, ha a két tört hányadosa azonos. Az egyenlőség elérésének legkézenfekvőbb eszköze, hogy a bíró egyéni munkaterhét kifejező tört értékét a másikkhoz, vagyis az átlaghoz közelítjük². A hányados akkor lesz egyenlő az átlagos munkateherrel, ha szervezeti egységnél dolgozó bírák száma ugyanúgy aránylik az összes bíró létszámához, ahogyan a szervezeti egységre jutó munkateher az egész szervezetre háruló munkateherhez. Alapelv tehát egyrészt, hogy minden szervezeti egységben annyi bírónak kell dolgoznia, amilyen arányban az adott szervezeti egység az összes munkateherből részesedik. Az egyenlőség elvileg a bíró egyéni munkaterhét kifejező tört számlálójának vagy nevezőjének, vagy egyszerre mindkettőnek a megváltoztatásával elérhető. Vagy az adott szervezeti egységre jutó munkaterhet, vagy az ott dolgozó bírák létszámát, vagy mindkettőt meg kell változtatni. Másik fontos alapelvként rögzíteni kell azonban, hogy az arányosítás érdekében mindig azt a tényezőt érdemes megváltoztatni, amelyiknek a változásával lehetőleg véglegesen, gyorsan, költséghatékonyan és a jogkereső állampolgárok, valamint igazságszolgáltatási alrendszerben dolgozók számára a legkevesebb kényelmetlenség árán, alkotmányos keretek között érhető el az arányosság.

A probléma abból adódik, hogy a munkatehernek az egyes bírósági szintek és szervezeti egységek között megoszlása (tehát az egyes szervezeti egységekre vonatkozó tört számlálója) olyan, a rendszeren kívüli körülményektől (népességszám, gazdasági aktivitás, hatásköri, illetékességi szabályok stb.) függő adottság, amely az igazságszolgáltatás központi igazgatásának kompetenciáján jobbára kívül esik, ezért igazgatási úton csak korlátozottan változtatható. De egyrészt a jogalkotási folyamatnak a törvény 76. §-ának hivatkozott (1) bekezdése alapján való kezdeményezése és befolyásolása útján, másrészt közvetlenül, az

eljáró bíróság helyett másik bíróság kijelölésével (76. § (4) b) pont, és 62.-64. § mégis lesz erre módja az OBH elnökének. Erre tekintettel tehát a bíró munkaterhének az átlagos munkateherhez való közelítésre a legkézenfekvőbb és leghatásosabb módszer a nevezőnek, vagyis az adott bíróságon dolgozó bírák számának módosítása.

Ennek alapvető eszköze a bírói létszám munkateher mutatókon alapuló elosztása (76. § (4) a) pont), illetőleg ennek rendszeres ellenőrzése és felülvizsgálata (76. § (4) e) pont, vagyis a bírák tartós, végleges átcsoportosítása, az átmenetinek tűnő változások hatásai megszüntetésének operatív eszköze pedig a bíró más szolgálati helyre történő kirendelése, áthelyezése, vagyis bírák átmeneti átcsoportosítása. Ezen eszközök alkalmazásával el kell érni, hogy minden régióban akkora (olyan létszámú) bíróság működjön, amekkorára ott valójában szükség van. A szervezeti egységhez rendelt bírói létszámnak nem képezheti felső korlátját, hogy a központi igazgatás szerint esetleg egy ekkora szervezetet már nem lehet hatékonyan igazgatni. Vagyis az igazgatás kényelmi szempontjai soha nem képezhetnek prioritást az arányosság elvével szemben. Ha a szervezeti egység mérte objektíve igazolhatóan meghaladja a hatékony igazgathatóság felső határát, akkor a létszám korlátozása helyett több kisebb szervezeti egységet kell helyette létrehozni.

Az OBH elnöke rendelkezésére álló, törvényben biztosított jogkörök, mint eszközök vonatkozásában annyit kell rögzíteni, hogy mind az adott szervezeti egység bírói létszáma, mind az arra háruló munkateher korrigálása során elsődlegességet, sőt lehetőleg kizárólagosságot kell élvezniük a hosszú távú, végleges megoldást kínáló megoldásoknak, így az engedélyezett bírói létszám gondos és körültekintő meghatározásának, és a jogalkotási folyamatban való tudatos közreműködésnek a területileg egyenletesebb, kiszámíthatóbb terhelést biztosító hatásköri illetékességi, és anyagi jogi szabályok megszületése érdekében. Éppen emiatt – ti. a kiszámíthatóság, a tervezhetőség és az állandóság szempontjából – tartom különösen veszélyesnek azt, hogy a bírósági igazgatás által semmilyen formális eszközzel nem befolyásolható ügyészség is képessé válik az ügyteher elosztás hirtelen, jelentős megváltoztatására a vádemelés helyének általa való megválasztása útján³. Amennyiben az egyenletes ügyteherelosztás egyedüli letéteményese az OBH elnöke, úgy az ennek megteremtésére szolgáló eszközeinek hatékonyságát sem szabad csorbítani általa nem befolyásolható, kiszámíthatatlan tényezőkkel. Ugyanakkor kivételesen és átmenetileg szabad csak alkalmaznia az OBH elnökének a létszám és az ügyteher elosztásnak gyors megváltozását eredményező operatív eszközeit, így a bírák kirendelését, és az eljáró bíróság helyett másik bíróság kijelölését, Ha az érkezés területi elosztása tartósan megváltozik, akkor tartós, végleges megoldásokra van szükség.

Ezt követően azt kell tisztázni, hogy mi is az, amit egyenletesen kell elosztani, vagyis mi a bírói munkateher. Mivel az igazságszolgáltatás, mint társadalmi alrendszer alapvető rendeltetése a bíróságokra érkezett ügyek elintézése, ezért igazságszolgáltatási értelemben az elvégzendő feladat a kiosztott ügyek ésszerű időn belül való befejezéséhez feltétlenül szükséges és hasznos, eljárási szabályok szerinti teendők összességét jelenti. A bíró azonban önálló, és ítélezési tevékenységében igazgatásilag nem irányítható, ezért az ügy befejezésének eléréséhez szükséges(nek vélt) teendőit maga határozza meg és ezzel a per tartamát és áttételesen a folyamatban lévő ügyek számát jelentősen képes befolyásolni. Így tehát az egy bíró kezén folyamatban lévő ügyek számát a kiosztott ügyek száma, és azok nehézsége mellett lényegesen befolyásolja az adott bíró tevékenységének hatékonysága is. Éppen ezért a folyamatban ügyek száma nem alkalmas a bíró igazságszolgáltatási értelemben hasznos elvégzendő feladatainak, vagyis terhelésének mérésére. Ehelyett, mint a bírói tevékenységtől legkevésbé függő mutatóból, az érkezett ügyek számából kell kiindulni⁴. A bíróra jutó terhelés meghatározására szolgáló tört számlálójába tehát az érkezett ügyek száma, illetőleg a később kifejtettek szerint valamilyen abból származtatott adat kerül. Az egyenlőség

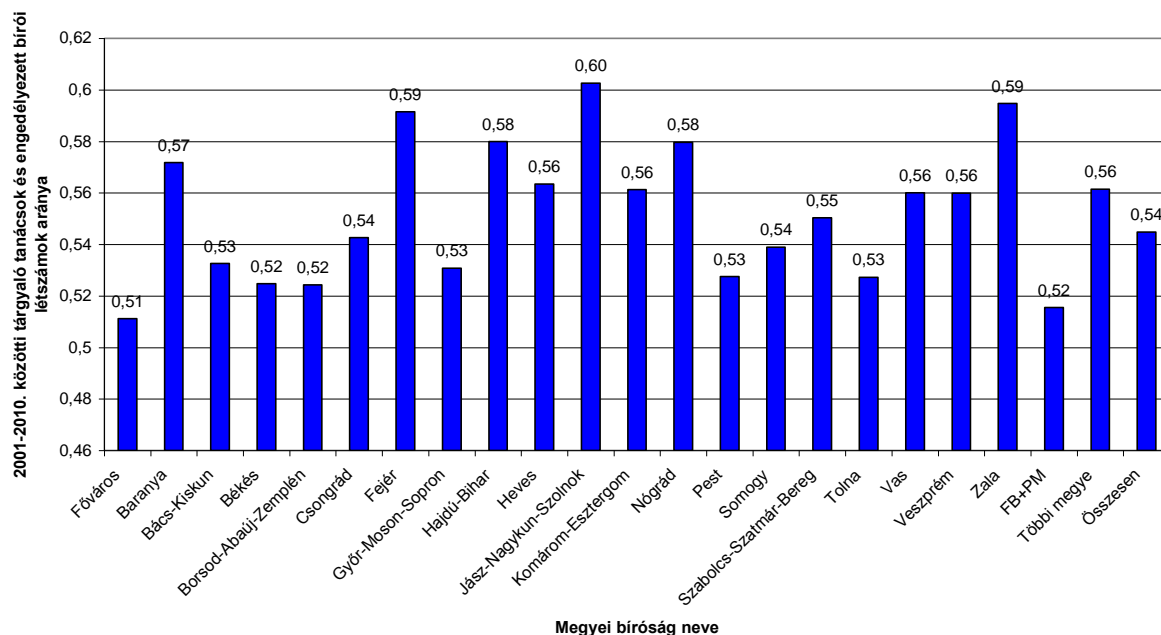
elérése érdekében tehát először is azt kell vizsgálni, hogy ez az adat az érintett szervezeti egység esetében hogyan aránylik az egész bírósági szervezethez érkezett ügyek számához.

Mielőtt a fenti elvek alapján az összehasonlítást elvégezzük, tovább kell pontosítani a bírói munkateher fogalmát. Mivel a bírák munkaterhét kívánjuk elosztani, ezért csak azokat az érkezett ügyeket kell figyelembe venni, amelyeket kizárólag bírók intézhetnek. A bírósági igazgatás általános rendező elve kell, hogy legyen ugyanis a költséghatékonyság: minden ügytípust a törvény alapján ahhoz szükséges minimális képzettséggel rendelkező alkalmazottnak kell intéznie. Ez az elv fogalmazódik meg az igazságszolgáltatás által régóta hangoztatott, igényben, hogy növelni kell az egy bíróra jutó segédszemélyzet létszámát, akik a bírák tárgyaláson kívüli tevékenységében való közreműködés mellett saját hatáskörben is eljárhatnak az általuk (is) intézhető ügycsoportokban. Ezért a bírák lehetőleg csak a kizárólag bíró által intézhető ügyeket intézzenek. Ilyen ügyek minden ügyszakban a peres ügyek⁵. A szabálysértési pereket csak 2010. augusztusa óta intézheti bírósági titkár⁶, ezért a 2010 előtti összehasonlítások esetében ezeket is számításba kell venni.

A következő kérdés, hogy kik között kell a fentiek szerint meghatározott terhelést egyenletesen elosztani, azaz milyen adat kerül a terhelést meghatározó tört nevezőjébe: az engedélyezett bírói státuszok, a betöltött státuszok, a működő tanácsok, vagy a tárgyaló tanácsok száma. A kérdés megválaszolása azért elengedhetetlen, mert a különböző mérőszámok között jelentős különbségek lehetnek. A központi igazgatás a létszámgazdálkodás során az tényleges (engedélyezett) bírói létszám fogalmát használják,⁷ ez az adott szervezeti egységben betölthető bírói álláshelyek számát jelenti, a mutatók közül nyilvánvalóan ez a legnagyobb. Ettől az ún. túltöltés esetét kivéve valamivel mindig kevesebb a ténylegesen betöltött állások száma. Az eljáró bírák (működő tanácsok) száma a betöltött állások számától is kevesebb, hiszen a tárgyalási tevékenységet nem vagy korlátozottan végző bírósági vezetőket, és a többtagú tanácsokat is figyelembe veszi⁸. A tárgyaló tanácsok száma pedig a tisztán ítélkező tevékenységet végző bírácoknak a szabadság, betegség idejével korrigált száma⁹. Nyilvánvalóan ez utóbbi szám a legkisebb, és egyúttal ez mutatja legpontosabban egy szervezeti egység tényleges teljesítőképességét.

Azt, hogy egy engedélyezett bírói létszámból ténylegesen hány tárgyaló tanács lesz számos tényező befolyásolja. Ilyen például a bírák kor szerinti és nemi összetétele, a fluktuáció mértéke, a vezetők vagy több tagú tanácsok aránya stb.¹⁰. A kérdés az, hogy ezek a tényezők ugyanolyan erővel hatnak-e minden földrajzi területen, azaz ugyanolyan mértékben változtatják-e meg a tárgyaló tanácsok számát az engedélyezett létszámhoz képest minden szervezeti egységben. Ha a kérdésre a válasz igen lenne, akkor nem is kellene vele foglalkozni, mert akkor minden szervezeti egységben azonos mértékű lenne a torzítás. A számítás a megyei bíróságok 2001-2010 közötti időszakra vonatkozó, cégbírák nélküli adatai¹¹ vonatkozásában elvégeztem és a válasz egyértelműen: nem. Az egy engedélyezett bírói létszámra jutó tárgyaló tanácsok számát (a tárgyaló tanácsok és az engedélyezett létszám hányadosát) a könnyebb áttekinthetőség érdekében megyei bíróságokként az 1. számú diagramban adom meg.¹²

A megyei bíróságok 2001-2010. közötti cégbírák nélküli tárgyaló tanácsainak és cégbírák nélküli engedélyezett bírói létszámainak arányai

1. számú diagram

Látható, hogy jelentős eltérések vannak az egyes megyei bíróságok között, a legalacsonyabb és a legmagasabb arány közötti különbség 0,0913, azaz 100 fő engedélyezett létszámra vetítve 9 tárgyaló tanács differencia. A tíz év átlagában – engedélyezett létszámát tekintve – azonos méretű (78,8 és 78,5 fő) és a skála két szélé közelében elhelyezkedő (52,47%, és 59,14%) Békés Megyei Bíróság és Fejér Megyei Bíróság viszonylatában ez azt jelenti például, hogy az engedélyezett bírói létszám azonosságát ellenére a tárgyaló tanácsok száma a Fejér Megyei Bíróságon éves átlagban 5 fővel volt több 10 éven keresztül! A Fejér Megyei Bíróság tárgyaló tanácsainak átlagos száma (46,4) tehát 12,28 %-kal volt több, mint a Békés Megyei Bíróság tárgyaló tanácsainak száma (41,35). A központi régióban (Fővárosi Bíróság és Pest Megyei Bíróság) az engedélyezett létszámnak csak 51,54 %-a volt a tárgyaló tanácsok száma, míg az ország többi megyei bíróságán ez az arány 56,14 % volt. A különbség fő oka minden valószínűség szerint az alacsony vezetői létszámot is ellensúlyozó rendkívüli mértékű fluktuáció a központi régióban. A fentiekből az következik, hogy az egyes szervezeti egységek esetén az egy bíróra jutó terhelést kizárólag a tárgyaló tanácsok számára vetítve szabad meghatározni, nem pedig az engedélyezett létszám alapján. A tört nevezőjében tehát a tárgyaló tanácsok száma szerepel. Ezzel együtt a létszámgazdálkodás során továbbra is a betöltött bírói státuszok számát (engedélyezett bírói létszámot, vagy a törvény terminológiája szerint szükséges létszámot) kell meghatározni, de a tárgyaló tanácsok számának az engedélyezett létszámhoz viszonyított, az adott szervezeti egységben jellemző arányára tekintettel.

A fenti elvek alapján immár elvégezhetjük az összehasonlítást a kiválasztott szervezeti egységek között. Tekintsük át például a megyei bíróságokon helyi és megyei szinten eljáró bírák átlagos munkaterhét a 2003-2010. közötti időszakban, melyeket az 1. számú táblázatban foglaltam össze¹³.

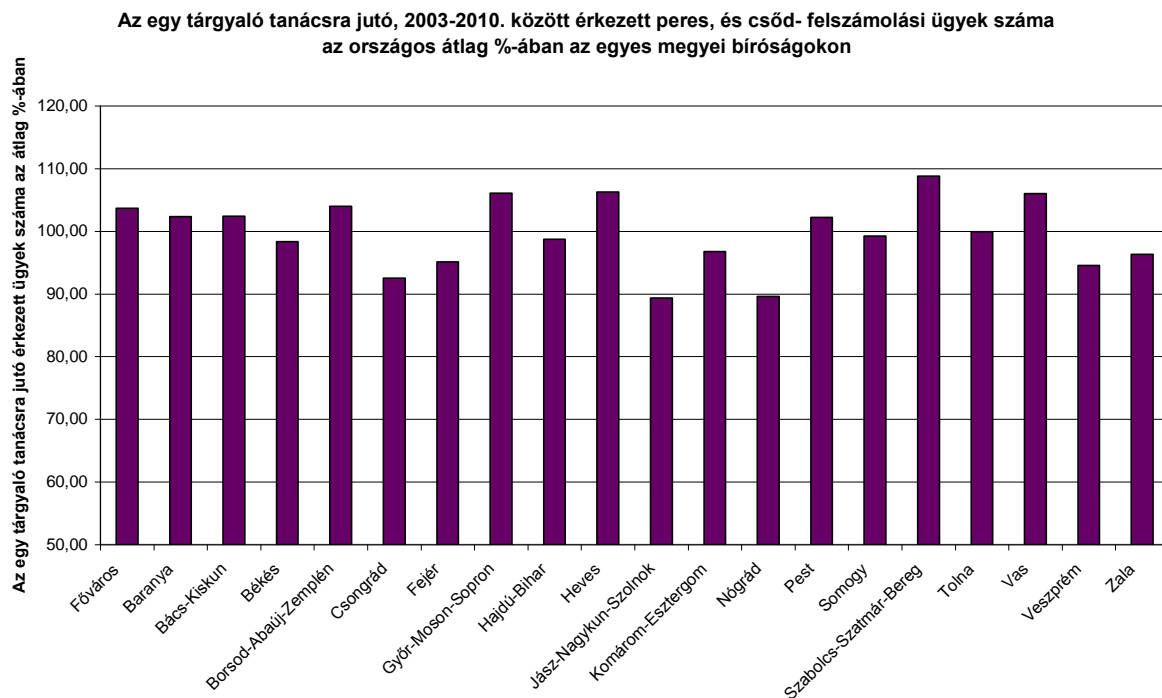
A 2003-2010. között érkezett összes peres, és csőd- felszámolási ügyek, valamint a tárgyaló tanácsok átlagos száma az egyes megyei bíróságokon

Terület	Érkezett ügyek		Tárgyaló tanácsok átlagos száma	Érkezett ügy/tárgyaló tanács/év		Tárgyaló tanácsok arányos száma	Eltérés tényleges számhoz képest
	db	összes %-a		db	átlag %-a		
Főváros	895160	26,10	336,26	332,76	103,69	348,66	-12,40
Baranya	135386	3,95	51,54	328,37	102,32	52,73	-1,19
Bács-Kiskun	162844	4,75	61,95	328,58	102,38	63,43	-1,48
Békés	104850	3,06	41,53	315,62	98,35	40,84	0,69
Borsod-Abaúj-Zemplén	243010	7,09	91,04	333,67	103,97	94,65	-3,61
Csongrád	129266	3,77	54,43	296,89	92,51	50,35	4,08
Fejér	112554	3,28	46,09	305,27	95,12	43,84	2,25
Győr-Moson-Sopron	118015	3,44	43,35	340,30	106,04	45,97	-2,62
Hajdú-Bihar	176829	5,16	69,75	316,90	98,74	68,87	0,88
Heves	106438	3,10	39,03	340,93	106,23	41,46	-2,43
Jász-Nagykun-Szolnok	117284	3,42	51,15	286,62	89,31	45,68	5,47
Komárom-Esztergom	101222	2,95	40,76	310,40	96,72	39,43	1,34
Nógrád	64744	1,89	28,14	287,62	89,62	25,22	2,92
Pest	321665	9,38	122,58	328,03	102,21	125,29	-2,71
Somogy	117071	3,41	45,95	318,47	99,24	45,60	0,35
Szabolcs-Szatmár-Bereg	179124	5,22	64,14	349,10	108,78	69,77	-5,63
Tolna	77430	2,26	30,19	320,62	99,90	30,16	0,03
Vas	65807	1,92	24,19	340,09	105,97	25,63	-1,44
Veszprém	101348	2,95	41,75	303,44	94,55	39,47	2,28
Zala	99791	2,91	40,35	309,14	96,33	38,87	1,48
Központi régió	1216825	35,48	458,84	331,50	103,29	473,95	-15,11
Többi megyei bíróság	2213013	64,52	877,08	315,40	98,28	861,96	15,11
Összesen/súlyozott átlag	3429838	100,00	1335,91	320,93	100,00	1335,91	0,00

1. számú táblázat

Az egyes megyékben az egy tárgyaló tanácsra jutó ügyek száma, és ennek a súlyozott átlaghoz képest számított százalékos aránya alapján látható, hogy jelentős különbségek vannak az egyes megyék között. A legmagasabb érték 108,78 % (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság) 21,8 %-kal haladja meg a legkisebb 89,31 %-os értéket (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság). Ez azt jelenti, hogy a két megyei bíróság mérete közötti számottevő különbség hiánya ellenére az előbbi megyében dolgozó bírák 8 éven keresztül voltak majdnem 21,8 %-kal nagyobb munkatehernek kitéve, mint az utóbbi megye bírái. Az is látható, hogy a központi régió bíróságai is az átlagost meghaladó terhelést kaptak. Az adatok tehát egyrészt egyértelműen igazolják, hogy a központi régió hosszú ideje szenvedő alanya a létszám aránytalan elosztásának, másrészt látható, hogy az aránytalanság nemcsak a központi régió és a többi megyei bíróság, hanem a vidéki megyei bíróságok egymás közötti relációjában is fennáll. A táblázat jobb oldali oszlopaiban azt is kiszámoltam, hogy az érkezés arányos létszámeloszlás esetén hány tárgyaló tanács jutott volna egy-egy megyei bíróságra, illetve, hogy ez mekkora eltérés jelent a tényleges számokhoz képest. Fontos szem előtt tartani, hogy a kapott adatok többlet, illetőleg hiányzó tárgyaló tanácsok számát jelentik a

cégbírák nélkül, vagyis különbségeket el kell osztani a tárgyaló tanácsok és a bírói létszám adott szervezeti egységre jellemző hányadosával (átlagosan 0,54484-del), hogy a szükséges státuszok számát megkapjuk, és hozzá kell adni az esetlegesen hiányzó cégbírák számát is. Ez a Fővárosi Bíróság esetében azt jelenti, hogy a ténylegesen, 8 éven keresztül hiányzó státuszok száma 24,25 (12,4/0,5112), a Pest Megyei bíróságon pedig 5,13 (2,71/0,5275), összesen 29,38 volt a hiányzó cégbírák száma nélkül. Ez nagyjából egy fél, átlagos méretű megyei bírós létszáma. Az egy tárgyaló tanácsra jutó érkezések adatait a 2. számú diagramon grafikusán is ábrázoltam.

2. számú diagram

Az OBH elnökének első és legfontosabb feladata tehát, hogy a fenti, megyei bíróságok közötti aránytalanságokat a jelenlegi érkezési és létszám adatok, valamint az érkezési adatok változásának tendenciái figyelembe vételével a jövőre nézve haladéktalanul megszüntesse. Tekintettel arra, hogy a szakmai tapasztalatokon alapuló becslésen túl jelenleg semmilyen objektív módszerünk nincs arra, hogy az egyes ügyszakok és bírósági szintek munkaterhét egymással összemérjük, ezért az új vezetés (lényeges hatáskör vagy illetékesség változás hiányában) kénytelen lesz abból a vélelemből kiindulni, hogy az ügyszakok és szintek közötti létszámarányok megfelelőek. Így a Kúrián, az ítéletábrákban, és a törvényszéken az egyes ügyszakokban összesen dolgozó bírák számát adottnak kell venni, és ezeket a létszámokat kell a szervezeti egységek között az érkezések – trendeket is figyelembe vevő – száma arányában elosztani, majd szervezeti egységenként összesíteni, és a tárgyaló tanácsok aránya alapján korrigálni. A rendelkezésre álló létszám továbbra is pusztán nominális alapon való, de immár arányos elosztásával csökkentető annak valószínűsége, hogy a létszámhiányból eredő következőkben ismertető problémák újra termelődnek az érintett bíróságokon. Önmagában azonban ez nem elegendő. A munkateher arányosítás ugyanis nem öncél: a jogalkotó ettől várja az időszerűség javulását. A törvénytervezet általános indoklása ugyanis rögzíti, hogy „az igazságszolgáltatással szembeni elsődleges elvárás”..., hogy ... ”a bíróságok a döntéseiket, ésszerű időn belül hozzák meg, függetlenül attól, hogy az ország mely pontján folyik az eljárás”. Az arányos munkateher elosztás célja tehát az időszerűség javítása.

Vizsgáljuk ezért meg a fennálló helyzetből kiindulva, hogy milyen lépések szükségesek ennek megvalósítása érdekében.

A bíróságok működésének időszerűségét az OIT a két éven túli ügyek arányával méri. A két éven túli ügyek arányát a közzé tett statisztika összesítve nem, csak bírósági szintenként és ügyszakonként tartalmazza, ezek az adatok azonban az OIT honlapján hozzáférhetők.¹⁴

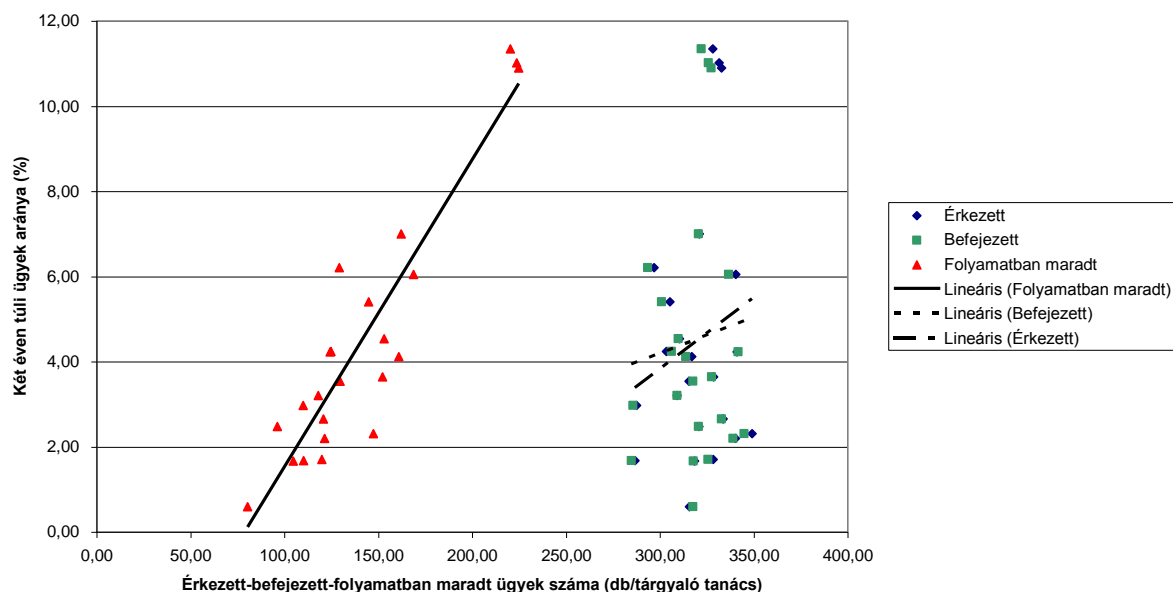
A 2010-ben folyamatban maradt összes, és két éven túli peres ügyek, valamint a 2003-2010. között évente egy tárgyaló tanácsra jutó érkezett, befejezett és folyamatban maradt peres, valamint csőd- felszámolási eljárások száma az egyes megyei bíróságokon						
Terület	Folyamatban maradt peres ügyek (2010)			Az egy tárgyaló tanácsra jutó peres és csőd-felszámolási ügyek éves átlagos száma (2003-2010)		
	db	Ebből 2 éven túli		Érkezett	Befejezett	Folyamatban maradt
		db	%	db	Db	db
Főváros	66 885	7 291	10,90	332,76	327,19	224,79
Baranya	6 260	107	1,71	328,37	325,65	119,90
Bács-Kiskun	8 438	308	3,65	328,58	327,59	152,28
Békés	2 848	17	0,60	315,62	317,54	80,32
Borsod-Abaúj-Zemplén	9 994	266	2,66	333,67	332,87	120,67
Csongrád	6 857	426	6,21	296,89	293,39	129,17
Fejér	6 103	330	5,41	305,27	300,92	144,90
Győr-Moson-Sopron	7 541	456	6,05	340,30	336,60	168,72
Hajdú-Bihar	10 779	444	4,12	316,90	313,80	160,82
Heves	4 704	199	4,23	340,93	341,55	124,35
Jász-Nagykun-Szolnok	5 494	92	1,67	286,62	284,82	110,07
Komárom-Esztergom	5 995	272	4,54	310,40	309,79	153,07
Nógrád	2 925	87	2,97	287,62	285,70	109,93
Pest	24 087	2 733	11,35	328,03	321,93	220,34
Somogy	4 436	74	1,67	318,47	317,75	104,60
Szabolcs-Szatmár-Bereg	9 221	213	2,31	349,10	344,73	147,41

Tolna	2 660	66	2,48	320,62	320,58	96,20
Vas	2 769	61	2,20	340,09	339,00	121,29
Veszprém	4 831	205	4,24	303,44	306,04	124,78
Zala	3 773	121	3,21	309,14	309,05	118,04
Központi régió	90 972	10024	11,02	331,50	325,79	223,60
Többi megyei bíróság	105628	3 744	3,54	315,40	317,61	129,50
Összesen/súlyozott átlag	196600	13768	7,00	320,93	320,44	162,11

2. számú táblázat

Mivel az eljárások elhúzóadás elsősorban peres ügyekben jellemző, és a jogkereső állampolgár is elsősorban az általa, vagy ellene indított per tartama alapján ítéli meg a bíróságok működésének időszerűségét, ezért a két éven túli ügyek arányának kiszámításához csak a peres érkezést, és a két éven túli perek arányát vettem alapul. Ez lesz tehát az a mutató, ami alapján az egyes szervezeti egységek ítélkezésének időszerűségét megítéljük. Ennek érdekében az egyes megyei bíróságokon a 2010. végén folyamatban lévő peres ügyek száma, és az adott folyamatos 2 éven túli perek száma alapján meghatároztam 2 éven túli perek arányát. Az adatokat a 2. számú táblázatban foglaltam össze. Látható, hogy a két éven túli ügyek aránya a központi régióban kiemelkedően magas volt (11,02%) az egész időszak átlagában, míg az országos átlag 7%, a központi régió kívüli többi bíróságon pedig még ettől is lényegesen alacsonyabb (3,54%) volt. A kérdés az, hogy mi okozza ezt a jelentős különbséget, azaz melyek azok a tényezők, amire az ügyek központi régióra jellemző elhúzóadás visszavezethető. Ennek megállapítása érdekében kiszámítottam, és a táblázat jobb oldali oszlopában feltüntettem az OIT által közzétett 2003-2010. közötti időszakra vonatkozó többi ügyforgalmi adatot, az érkezett, a befejezett, és a folyamatban maradt peres, és csőd-felszámolási eljárások egy tárgyaló tanácsra jutó éves átlagos számát. Azt vizsgáltam, hogy van-e bármilyen kapcsolat egy megyei bíróság 8 éves időtartamra vonatkozó átlagos ügyforgalmi adatai és az időszak végén folyamatban maradt két éven túli peres ügyeinek aránya között. Az egyes változók közötti kapcsolatok megállapítására a statisztikában a különböző kapcsolatvizsgálati eljárások szolgálnak. Mivel a mind a két éven túli ügyek aránya, mid a többi adat kontinuus (folytonos, bármilyen értéket felvehető), skaláris (skálán mérhető) mennyiségnek tekinthető ezért a közöttük lévő kapcsolat korreláció lehet. Az ilyen kapcsolatok tényének és erősségének megállapítására az adatok egyszerű vizuális ábrázolása, valamint a korrelációs és regressziós vizsgálatok használatosak. A vizsgált változókat pontfelhő (scatter plot) diagramon ábrázoltam (3. számú diagram).

A 2010-ben folyamatban maradt 2 éven túli peres ügyek és az összes folyamatban maradt peres ügy aránya a 2003-2010 között átlagosan egy tárgyaló tanácsra jutó érkezett, befejezett, és folyamatban maradt peres és csőd- felszámolási ügyek száma függvényében

3. számú diagram

Első ránézésre is sejthető, hogy az érkezett és befejezett ügyek száma valószínűleg nincs szoros kapcsolatban a két éven túli ügyek arányával, ellentétben a folyamatos ügyek számával, amely vonatkozásában erős korreláció gyanítható. Bár az összefüggés szemre lineárisnak tűnik, de a táblázatban látható adatokat logaritmikusan transzformáltam,¹⁵ és a számszerű vizsgálatot így végeztem el, mert ahhoz az adatoknak normál eloszlásúnak kell lenniük. A számítás alapján is azt találtam, hogy az egy tanácsra jutó érkezett és befejezett ügyek száma alig van kapcsolatban a két éven túli ügyek arányával, a Pearson-féle korrelációs együttható 0,093 illetve 0,017 volt.¹⁶ A kimutatható gyenge korreláció alapján számolt determinációs koefficiens¹⁷ értékek (0,0087, illetve 0,00031) az elvégzett F-próba¹⁸ alapján messze nem szignifikánsak ($p=0,695$, illetve $0,941$), azaz szinte bizonyosan kijelenthető, hogy azt csak a véletlen okozza. Megállapítható tehát, hogy az eljárások elhúzódása az egy tárgyaló tanácsra jutó érkezett és befejezett ügyek számával nem hozható összefüggésbe.

Ezzel ellentétben azonban az egy tárgyaló tanácsra a tárgyévben, és az azt megelőző 7 évben átlagosan jutó folyamatban maradt ügyek számának átlaga, azaz az ügyhátralék mértéke rendkívül szoros összefüggésben van a két éven túli ügyek arányával. A vizsgálat szerint a két változó közötti kapcsolatban $r=0,86$, $r^2=0,741$. Az elvégzett F próba alapján a p értéke $1,09014 \cdot 10^{-6}$, azaz $0,0001$ % az esélye, hogy a kimutatott kapcsolatot a véletlen okozza.

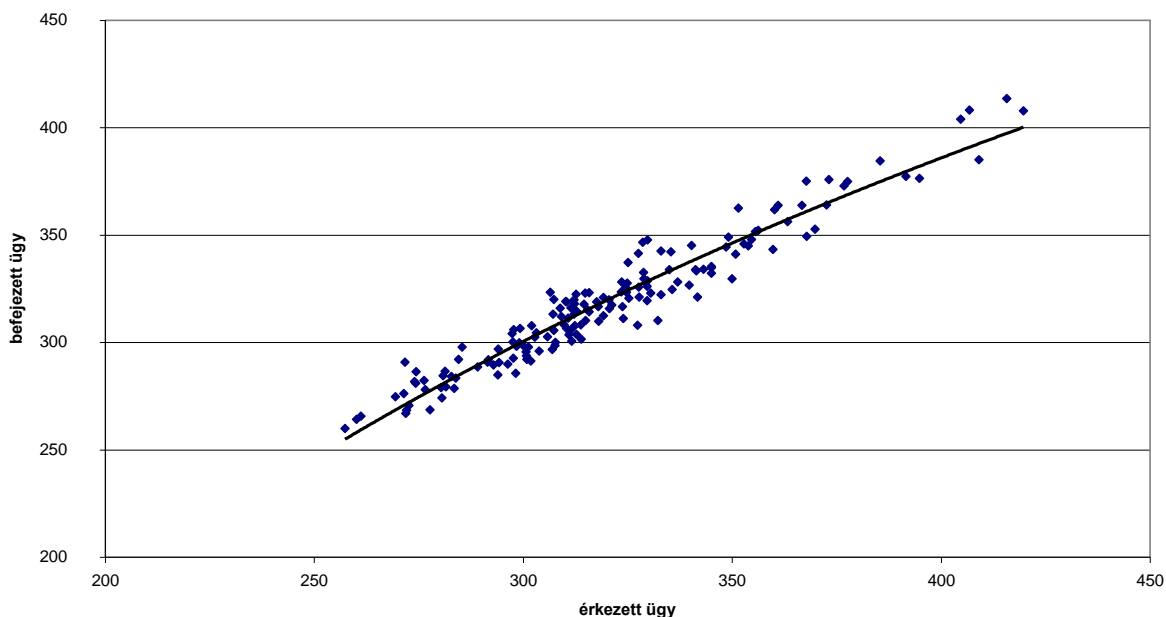
Ezek alapján kijelenthető, hogy a két éven túli ügyek arányával legszorosabb összefüggésben a tárgyévet megelőző időszakban átlagosan folyamatban volt ügyek egy tanácsra jutó száma van, már-már determinisztikusan meghatározva azt: ha egy adott szervezeti egységben hosszabb időn keresztül magas az egy tanács előtt folyamatban lévő ügyek száma, akkor szinte bizonyos, hogy előbb utóbb a két éven túli ügyek aránya is megemelkedik, azaz romlik az időszerűség. A két éven túli ügyek arányáért a folyamatos ügyek száma mintegy 74 %-ban felelős, míg az azt befolyásoló összes többi körülmény (ügyek munkaigénye, bírák szakmai felkészültsége, az igazgatási ellenőrzés szigora, az ügyek átosztásának gyakorisága, vagy az adott bíróságra jellemző „ítélkezési szubkultúra”¹⁹) együttesen is csak 26 %-ban. Mindebből

az következik, hogy amennyiben a két éven túli ügyek arányát csökkenteni, azaz az időszerűséget javítani akarjuk, akkor mindenekelőtt az egy tanácsra jutó folyamatban lévő ügyek számát kell csökkenteni.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen eszközeink vannak erre. Ennek érdekében először is azt kell megállapítani, hogy a folyamatos ügyek számát mi befolyásolja. A tárgyévben folyamatos ügyek száma matematikailag az előző időszakból folyamatban maradt ügyek és az érkezett valamint a befejezett ügyek különbségének összege,²⁰ tehát e három változóval van függvényszerű, determinisztikus kapcsolatban. Erre tekintettel itt statisztikai elemzést végezni nem kellett. A tárgyévi folyamatos ügyek száma attól függ, hogy korábban mennyi folyamatos ügy volt, és hogy a tárgyévben meghaladja-e a befejezések száma az érkezett ügyek számát. A befolyásoló tényezők közül az előző évben folyamatos ügyek száma és az érkezett ügyek száma (a tárgyévben már) nem befolyásolható külső adottság, ezért a tárgyév végén folyamatos ügyek számát gyakorlatilag kizárólag a befejezett ügyek száma határozza meg. Annak megállapítása érdekében tehát, hogy a folyamatos ügyek számát mi határozza meg, azt kell vizsgálnunk, hogy a befejezések számát milyen változók, milyen arányban és irányba befolyásolják.

Ezt célozták a befejezett ügyek száma és a tárgyévben, valamint az azt megelőző két évben egy tárgyaló tanácsra jutó érkezett, és a tárgyévet megelőző, és az azt megelőző évben folyamatban maradt ügyek száma közötti korrelációs kapcsolatok feltárása érdekében végzett lineáris korrelációs vizsgálatok. Először az OIT által közzétett táblázatokból minden megyei bíróság vonatkozásában kigyűjtöttem a 2003-2010 közötti időszak szükséges ügyforgalmi adatait a peres és a csőd- felszámolási eljárások tekintetében, és azokat a már ismert cégbírák nélküli tárgyaló tanácsok számára vetítettem. Az adatok terjedelme miatt ($8 \cdot 20 \cdot 5 = 800$ adat) azok közlésétől eltekintek. A befejezések számát az esetben is először pontfelhő diagramokon ábrázoltam a vizsgált változók függvényében. A diagramok szemmel való összehasonlítása alapján is prognosztizálható volt, hogy a tárgyévben érkezett ügyek száma a többi vizsgált változóhoz képest lényegesen szorosabb kapcsolatban lesz a befejezések számával. Erre tekintettel – és terjedelmi okokból – csak az érkezett ügyek és a befejezett ügyek közötti összefüggést ábrázoló diagramot mutatom be (4. számú diagram). A bírósági ügyforgalom dinamikája ismeretében az jósolható volt, hogy az összefüggés nem lineáris, hanem inkább exponenciális, hiszen a befejezések száma nem nőhet a végtelenig.

Az egy tárgyaló tanácsra jutó befejezett ügyek száma az egy tárgyaló tanácsra jutó érkezés függvényében megyei bíróságoként (2003-2010)

4. számú diagram

Az adatok logaritmikus transzformálását követően elvégzett lineáris korrelációs számítás igazolta a várakozásokat, a befejezések száma a legszorosabb összefüggésben a tárgyévben érkezett ügyek számával van ($r=0,967$, $r^2= 0,936$, $p=2,93*10^{-96}$). A kapcsolat már-már determinisztikus, az érkezett ügyek számán kívül álló összes többi körülmény együttesen is csak mintegy 6,4 %-os mértékben befolyásolja a befejezések számát. Ennek megfelelően a korrelációs együttható nagysága sorrendjében a fontosabb változók a következők voltak: a tárgyévet megelőző évben érkezett ügyek száma ($r=0,697$, $r^2= 0,487$, $p=9,27*10^{-22}$), a tárgyévet megelőző évben folyamatban maradt ügyek száma ($r=0,3$, $r^2= 0,090$, $p=0,0003$), a tárgyévet megelőző második évben érkezett ügyek száma ($r=0,262$, $r^2= 0,069$, $p=0,03$), a tárgyévet megelőző évet megelőző évben érkezett ügyek száma ($r=0,187$, $r^2= 0,035$, $p=0,039$). A számszerű összefüggések megállapítása érdekében a fenti öt változó tekintetében többszörös lineáris regresszió számítását végeztem²¹. A számítások szerint az együttes korreláció rendkívül erős volt ($r^2= 0,955$) de a bevont változók közül a t-próba eredménye alapján csak a tárgyévben, és az azt megelőző évben érkezett ügyek számának volt jelentős hatása a befejezések számára. A kapott súlyszámokkal és a tényadatokkal lefuttatott trendszámítás azonban nem bizonyult kellően pontosnak az országosan összesített tényadatokkal összevetve. Erre tekintettel a többszörös regresszió számítását elvégeztem csak a tárgyévben érkezett és a tárgyévet megelőző 1. és 2. évben folyamatban maradt ügyek figyelembe vételével is. A vizsgálat eredményeit tartalmazza, az alábbi, számítógép által generált 3. sorszámú eredménytábla.

ÖSSZESÍTŐ TÁBLA

<i>Regressziós statisztika</i>		
r értéke	0,973421	X változó 1 Tárgyévben érkezett
r ²	0,947548	X változó 2 Előző évben folyamatban maradt
Korrigált r-négyzet	0,946191	X változó 3 Előző évet megelőző évben folyamatban maradt
Standard hiba	0,009592	
Megfigyelések	120	

VARIANCIANALÍZIS

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>F szignifikanciája</i>
Regresszió	3	0,19282	0,064273	698,5124	4,7E-74
Maradék	116	0,010674	9,2E-05		
Összesen	119	0,203494			

	<i>Koefficiensek</i>	<i>Standard hiba</i>	<i>T érték</i>	<i>p-érték</i>	<i>Alsó 95%</i>	<i>Felső 95%</i>	<i>Alsó 95,0%</i>	<i>Felső 95,0%</i>
Tengelymetszet	0,247225	0,051908	4,762719	5,57E-06	0,144414	0,350036	0,144414	0,350036
X változó 1	0,896076	0,021344	41,98162	5,5E-72	0,8538	0,938351	0,8538	0,938351
X változó 2	0,004142	0,024282	0,17059	0,864843	-0,04395	0,052236	-0,04395	0,052236
X változó 3	0,000396	0,023861	0,016599	0,986785	-0,04686	0,047655	-0,04686	0,047655

3. számú táblázat

Az együttes r értéke 0,973, az együttes $r^2=0,947$ lett, $p=4,7*10^{-74}$. Az elvégzett t-próba alapján ez esetben is csak a tárgyévben érkezett ügyek számát kellett volna figyelembe venni, mert a folyamatos ügyek számára vonatkozó másik két változó elenyésző súlyt képviselt, és a $p>0,05$, tehát a kimutatott igen gyenge kapcsolat nem volt szignifikáns. Azonban a mindhárom változóra kapott súlyokat számításba vevő trendszámítás a tényadatokat jobban közelítő eredményeket adott, ezért mindhárom változót figyelembe vettem, melyek mindegyike – ugyan rendkívül eltérő mértékben – a befejezések számának emelkedését okozza.

A 2005-2010. között érkezett, valamint 2004.-ban és 2010.-ben folyamatban maradt, és a 2010 végén kalkulált peres, valamint csőd és felszámolási ügyek egy tárgyaló tanácsra jutó száma (db)

Terület	2004 végén folyamatban maradt	Érkezett átlagosan 2005-2010.	2010 végén folyamatban maradt (tény)	2010. végén folyamatban maradt (kalkulált)
Főváros	228,43	334,00	226,13	248,50
Baranya	121,61	328,07	144,90	146,58
Bács-Kiskun	133,25	337,76	158,71	161,34
Békés	82,02	306,08	72,03	92,43
Borsod-Abaúj-Zemplén	128,23	336,05	122,38	154,68
Csongrád	111,72	304,29	146,09	119,09

Fejér	147,61	301,41	148,85	150,31
Győr-Moson-Sopron	161,41	329,34	191,65	181,18
Hajdú-Bihar	147,33	320,47	189,00	162,91
Heves	113,20	351,75	147,96	153,06
Jász-Nagykun-Szolnok	102,15	284,65	124,54	97,83
Komárom-Esztergom	158,73	304,25	181,43	164,79
Nógrád	104,83	288,69	120,94	102,28
Pest	233,02	317,90	198,37	242,23
Somogy	112,48	313,33	103,30	124,61
Szabolcs-Szatmár-Bereg	135,85	347,49	160,23	169,40
Tolna	88,75	313,61	105,97	103,58
Vas	118,59	337,43	150,78	147,75
Veszprém	116,84	298,37	128,29	119,38
Zala	121,46	303,36	116,70	127,36
Központi régió	229,64	329,64	218,33	246,43
Többi megyei bíróság	124,90	315,96	140,82	138,49
Összesen/súlyozott átlag	159,01	320,75	169,09	173,29

4. számú táblázat

A tárgyévi érkezés hatása tehát kettős, egyrészt közvetlenül emeli a folyamatban maradt ügyek számát (mivel azt hozzá kell adni az előző évben folyamatban maradt ügyek számához), másrészt közvetetten, a befejezések számának – igaz egyre csökkenő mértékű – emelésén keresztül csökkeneti is azt. A csökkentő hatás változó mértékének az az oka, hogy a logaritmikusan transzformált adatok alapján lineáris összefüggés az alapadatok tekintetében valójában exponenciális, vagyis alacsony érkezés mellett a befejezések száma (a vizsgált tartományban) meghaladja az érkezést, de annak emelkedésével a befejezések száma egyre kisebb mértékben emelkedik, és ezért magas érkezési adatok esetében már nem is éri el azt. Ez teljesen logikus, hiszen a józan megfontolások alapján is sejthető, hogy a befejezések száma nem növelhető végtelenségig. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az emberi teljesítőképesség véges, a terhelés emelkedésével a hatékonyság romlik, a tanulmány szempontjából fontos következménye pedig az, hogy a folyamatos ügyszám csökkentésére az érkezést meghaladó befejezések útján csak alacsony érkezés mellett van (kis) lehetőség. A befejezett és érkezett ügyek száma közötti regresszió analízis alapján kapott súlyszámok figyelembevételével elvégzett trendvizsgálat adatai szerint a fordulópont kb. 302 egy tanácsra jutó érkezett ügynél van, ennél a számnál csökken először a befejezések száma az érkezés alá. Ha ettől magasabb az érkezés, akkor egy átlagos teljesítményt nyújtó bíróságnál törvényszerűen és folyamatosan emelkedni fog a folyamatos ügyek száma. Ezt igazolja a fenti 4. számú táblázat, mely a megyei bíróságok tényadatait, illetőleg a jobb oldali oszlopában a tényadatok alapul vételével lefolytatott trendszámítás eredményeit tartalmazza. Látható, hogy a kritikus 302 db/év érkezés feletti 16 megyéből csak 6 megyében csökkent a folyamatos ügyek száma (vastagon kiemelve). A központi régió két bírósága is köztük van (!), de az ezeken kívüli másik 4 megyei bíróság ugyanezt az eredményt az átlagnál (159,01) is lényegesen alacsonyabb kezdő folyamatos ügyszám mellett érte el. Sőt a Fővárosi és Pest Megyei Bíróságon kívül a többi megyei bíróságot jellemző átlagos induló folyamatos ügyszám (124,9) felett – bármilyen érkezési adat mellett – csak a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság volt képes csökkenteni a folyamatos ügyszámot.

A befejezések száma tehát rendkívül szoros összefüggést mutat az érkezések számával, attól függetlenül való emelésére a számítások és a tapasztalatok alapján is alig van lehetőség. Erre tekintettel a folyamatos ügyszámnak, és ezáltal a két éven túli ügyek arányának a befejezések számának növelése útján való csökkentésének lehetősége átlagos, vagy azt meghaladó érkezés mellett meglehetősen szűkre szabott, a tárgydőszak végén folyamatban maradt ügyek száma lényegében attól függ, hogy mennyi folyamatos ügy volt a megelőző évben. Ezt illusztrálja a következő 5. számú táblázatba foglalt hipotetikus adatsor, melyet a regresszió vizsgálat eredményeként kapott súlyszámokkal, a központi régió 2009. és 2010. évi, a táblázat első sorában feltüntetett tényadataiból kiindulva, különböző érkezési adatokat feltételezve lefuttatott trendszámítások eredményeként kaptam.

Az egy tárgyaló tanácsra jutó folyamatban maradt ügyek számának változása a központi régióban a 2010. évi tényadatokból kiindulva, az érkezett ügyek hipotetikus száma függvényében (db)						
Időszak	Érkezett ügyek száma			Folyamatban maradt ügyek száma		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.
2010	348,52	348,52	348,52	218,33	218,33	218,33
2011	329,64	315,96	230,00	221,23	219,73	211,67
2012	329,64	315,96	230,00	224,12	221,13	205,04
2013	329,64	315,96	230,00	226,99	222,51	198,44
2014	329,64	315,96	230,00	229,84	223,89	191,88
2015	329,64	315,96	230,00	232,67	225,25	185,35
2016	329,64	315,96	230,00	235,48	226,61	178,86
2017	329,64	315,96	230,00	238,28	227,96	172,41
2018	329,64	315,96	230,00	241,06	229,31	166,00
2019	329,64	315,96	230,00	243,82	230,64	159,63
2020	329,64	315,96	230,00	246,56	231,96	153,30
2021	329,64	315,96	230,00	249,29	233,28	147,02
2022	329,64	315,96	230,00	252,00	234,59	140,78

5. számú táblázat

A I. hipotézis szerint az érkezés a 2005-2010. évek átlagának (329,64) megfelelő marad, ebben az esetben – amennyiben a központi régió bírái a jövőben csak a jelenlegi országos átlagnak megfelelő teljesítményt nyújtanak – a folyamatos ügyek száma emelkedni fog. A II. hipotézis szerint az érkezés a többi megyei bíróság 2005-2010. évek közötti átlagának megfelelő (315,96) szintre esik. Látható, hogy a folyamatos ügyszám ugyan lassabban, de ebben az esetben is emelkedik. Ahhoz, hogy a központi régió legalább 10 év múlva a többi megyei bíróság jelenlegi helyzetébe jusson a folyamatos ügyek számát tekintve az szükséges, hogy az érkezés a III. verzió szerint a központi régióban eddig jellemző szintről azonnal annak kevesebb, mit kétharmadára zuhanjon, és tíz éven át ott is maradjon. Ha a központi régió teljesítménye a mostani szinten marad, ez az idő rövidebb lehet. De az érkezés ilyen mértékű csökkenése magától biztosan nem fog bekövetkezni. A jogalkotó várakozásait nyilvánvalóan meghaladó időigényű változásokhoz is tehát ez érkezett ügyek számának irreális csökkenése szükséges.

Összefoglalva tehát a két éven túli ügyek magasabb aránya, vagyis az időszerűtlenség az egy tárgyaló tanácsra jutó folyamatos ügyek tárgyidőszakot megelőzően hosszabb ideig fennálló magas számának következménye. A folyamatos ügyek száma a megelőző időszakról folyamatban maradt ügyek számával van függvényeszerű kapcsolatban, és azt csak az átlagostól lényegesen alacsonyabb érkezési adatok mellett képes lassan csökkenteni az érkezést meghaladó befejezés. Igazgatási szempontból ebből az alábbi következtetések vonhatók le. A folyamatos ügyszámok bizonyos szint fölé emelkedését mindenképpen meg kell akadályozni, mert ez hosszabb távon bizonyosan az időszerűség romlását fogja eredményezni. Ennek egyetlen eszköze, az egy tanácsra jutó érkezések számának a kritikus érték alatt tartása elsősorban a szükséges létszám biztosítása útján. Ezt szolgálják a jövőre nézve a létszám arányos elosztása körében fentebb kifejtettek. Ha pedig a folyamatos ügyek száma már magas, és az időszerűség leromlott, akkor is az egy tanácsra jutó érkezést kell radikálisan csökkenteni a létszám megemelésével, vagy az ügyek egy részének elterelésével, hogy az ne haladja meg a befejezéssel már nem uralható szintet.

Márpedig az elmúlt nyolc évben – de valószínűleg már sokkal hosszabb ideje – az érkezés feldolgozásához szükséges létszám biztosítása hiányában elmulasztották megakadályozni, hogy bizonyos régiókban a folyamatos ügyek száma a kritikus érték fölé emelkedjen. Ennek következtében a hosszabb idő óta elégtelen létszámmal működő szervezeti egységekben, elsősorban a központi régióban mára jelentős ügyhátralék alakult ki, amit a fentiek szerint haladéktalanul meg kell szüntetni. Az érkezés arányában újraosztott létszám e hátralék feldolgozására nem lesz képes, hiszen az csak arra lesz elegendő, hogy az egy tanácsra jutó érkezések száma az országos átlagra fog csökkenni, de ez a fentiekben kifejtettek szerint az eddigéhez hasonló, az átlagost meghaladó teljesítmény mellett is csak a jogalkotó által tolerálhatatlanul hosszú idő alatt eredményezné előbb a folyamatos ügyek számának, utóbb pedig a két éven túli ügyek arányának csökkenését.

A probléma méretére és a megoldás időigényére tekintettel az ügyek egy részének átmeneti elterelése nem jöhet szóba. Ehelyett el kell fogadni, hogy átmenetileg (éveken keresztül) többlet létszámot, és az ehhez szükséges infrastruktúrát kell biztosítani az érintett szervezeti egységekben. Induljunk ki abból a tényből, hogy a hátralék döntő többsége a peres ügyszakban jelentkezik. A hátralék nagyságának megítélésére a legjobb módszer, ha azt összevetjük az érkezéssel. Ha ezt megtesszük, akkor azt találjuk, hogy a központi régióban a 2010. év végén folyamatban maradt 90 972 peres ügy a 2010. évi peres érkezés 56,51 %-ának, míg a többi megyei bíróság 105628 folyamatban maradt peres ügye a peres érkezés 35,78 %-ának felel meg. Mivel a többi megyei bíróságot időszerűségi okokból kevés kritika éri, ezért induljunk ki abból, hogy ez a rájuk jellemző az arány már megfelelő. Ennek eléréséhez a központi régióban 57605-re kellene csökkenteni e folyamatos peres ügyek számát, azaz 33367 pert kellene befejezni. Ez a 2010. évi 161602 peres befejezés 20,71 %-a. Ha tehát azt akarjuk, hogy a hátralék egy év alatt eltűnjön, akkor a 2010. évi cégbírák nélküli engedélyezett létszám (937) 20,71 %-ának megfelelő, azaz 194 álláshelyre lenne szükség. A számítás nyilvánvalóan mechanikus és ezért nagy valószínűséggel pontatlan, nagyon nagy biztonsággal kijelenthető ugyanakkor, hogy vélhetően alábecsüli a szükséges státuszok számát, mivel a létszám emelkedésével az egy tanácsra számított érkezés csökken, ami pedig a tapasztalatok alapján az egy tanácsra jutó befejezések számának fentiek szerint prognosztizálható mértékű, azonnal bekövetkező csökkenésével jár. A központi régió hátralékának 1 éven belüli ledolgozásához, és helyzetének konszolidálásához ténylegesen szükséges létszám tehát a becsült adattól nagyobb, vélhetően 200 és 300 között van. Ez egybevág azzal a fentebb levezetett számmal, hogy a 2003-2010 közötti időszakban a központi régióban hiányzott $8 \cdot 29,38 = 235$ státusz. A még nagyobb létszámszükségletet valószínűsít a hátralék ledolgozására a trendszámítás eredményeként kapott tíz éves becslés is, amely szintén az egy tanácsra jutó érkezések számának harmadával való csökkentéséből, azaz a létszám másfélszeresére emeléséből indult

ki, igaz csak átlagos, azaz a központi régió jelenlegi teljesítményénél alacsonyabb teljesítmény mellett. Az is nyilvánvaló hogy egy ekkora – akár átmeneti – létszám átcsoportosítás nagyon súlyos következményekkel járna a többi megyei bíróságon.

Azt hiszem, a számok jól érzékeltetik a probléma súlyosságát. A központi régió helyzetének rendezése tehát csak hosszabb idő alatt, és – külső erőforrás hiányában a rendszer többi szervezeti egysége által hozott – rendkívüli áldozatok árán lehetséges, amit az új központi igazgatással szemben támasztott elvárások megfogalmazásakor sem szabad szem elől téveszteni. De mindennek megvalósítására részben lehetőséget teremtenek az új nyugdíjszabályok. A többi megyei bíróságon megüresedő álláshely átcsoportosítása útján a helyzet a fentiek szerint lassan rendezhető lenne, sajnos a többi megyei bíróság helyzetének valószínűsíthető romlása mellett. Az (érkezés)arányostól eltérő létszámelosztást addig kell fenntartani, amíg a szervezeti egységek közötti különbségek a folyamatos ügyek száma tekintetében ki nem egyenlítődnek. Attól kezdve az egyetlen szempont kizárólag az arányosság lehet. Az OBH elnökének első, legsürgősebb operatív feladata tehát az, hogy ezt az egyszeri, rendkívüli mértékű létszám átcsoportosítást a jövőre nézve megteremtendő arányosság, és a hátralék ledolgozása érdekében lebonyolítsa.

Mindez azonban nem elegendő. A fentiek megvalósulása esetén is fennmarad ugyanis az igazságszolgáltatás központi erőforrás elosztó rendszerének az nyilvánvaló, és súlyos fogyatékosága, hogy elvileg is csak nominális értelemben tud bármilyen arányosságot teremteni, semmilyen módon nem képes figyelembe venni azt a laikus számára is nyilvánvaló körülményt, hogy ügy és ügy között munkaidény tekintetében igen jelentős különbségek vannak. Az ügyek eltérő munkaidő igényének önmagában a munkateher regionális szervezeti egységek közötti elosztása szempontjából nem lenne jelentősége, ha az ügyek átlagos súlya minden régióban azonos lenne. De a jogalkotó által kiemelt tekintett ügyek²² vonatkozásában városi legendából immár objektíve igazolt tény lett az, hogy a súlyukat tekintve nehezebb ügyek lényegesen nagyobb arányban vannak jelen a Fővárosi Bíróságon (és valószínűleg a központi régióban is), mint a többi ügy.²³ Semmilyen racionális okunk nincs azt hinni, hogy ez más, nem kiemelt, de az átlagostól nagyobb munkaidényű ügyek tekintetében máshogy lenne. Alappal feltételezhető tehát az, hogy az ügyek nehézségének területi eloszlása egyenlőtlen, a központi régióba arányaiban több, viszonylag nehezebb ügy érkezik, mint az ország más részeibe. Az érkezett ügyek pusztán darabszámára alapított létszám arányosítás tehát valószínűleg nem elegendő a tényleges arányosság eléréséhez figyelembe kell venni az érkezett ügyek súlyát is.

Jelenleg azonban nem áll rendelkezésünkre ezt az igényt kielégíteni képes módszer, sőt tudomásom szerint nincs kidolgozott elvi háttere és elméleti modellje sem egy ilyen ügyelosztási rendszernek. Márpedig a törvény 76. §-ának (4) bekezdés e) pontja az OBH elnökének feladatává teszi, hogy meghatározza és szükség esetén évente felülvizsgálja a bírói munkateher mérésére szolgáló módszereket. A jogalkotó nyilván olyan módszer kidolgozását és működtetését várja, amely valódi arányosság kialakítását biztosítja.

Erre tekintettel az alábbi rendszer kialakítását javaslom, első sorban az első fokú peres ügyek tekintetében. E megszorítás oka az, hogy az aránytalanság elsősorban a peres ügyszakokat érinti, és egyébként is ez a bíróságok tevékenységének leginkább reflektorfényben lévő része. Ezen túlmenően a nemperes ügyek súlya vélhetően nem tér el jelentősen egymástól, a másodfokú peres ügyekre pedig a tapasztalatok felhasználásával későbbiekben kiterjeszhető a módszer. A peres ügyek közül ki kell még hagyni a szabálysértési pereket, mert azokat ma már titkárok intézhetik, tehát bírói munkateher szempontjából nem kell őket számításba venni. A rendszer működésének alapelve az, hogy minden érkező ügy a lajstromozáskor az ügyszám mellé kap egy az ügyvel kapcsolatban várhatóan felmerülő összes bírói munka mennyiségével arányos súlyszámot is. A súlyszám számítógépes szoftver által, a kezdőiratnak a

lajstromozáskor megismerhető, és a BIIRO programból kinyerhető, vagy a lajstromozást végző, általában nem jogi végzettségű igazságügyi alkalmazott által is megállapítható olyan jellemzői alapján kerül meghatározásra, melyek objektíve igazolhatóan befolyással vannak az ügy tényleges munkaigényére. A kapott súlyszámot – a lehetőleg a BIIRO program lajstrom részére épülő – szoftver megváltoztathatatlanul rögzíti és nyilvántartja az ügy befejeződéséig, újraindult ügy esetében pedig az előirat súlyszámát rendeli az új ügyhöz. A rendszer a lajstromhoz hasonlóan a különböző igazgatási szinteken megfelelő mértékben követhető és ellenőrizhető, így a továbbiakban az ügyek száma mellett az is megállapítható, hogy adott bíró, vagy szervezeti egység előtt adott pillanatban mekkora összsúlyt képviselő ügytömeg van folyamatban, vagy adott időszakban mennyi összsúlyt képviselő ügy érkezett, vagy fejeződött be. Ekként a rendszer által biztosítható az ügyek súlyát is figyelembe vevő, immár valódi arányosságon alapuló központi létszám elosztás, és az adott szervezeti egységben a szignálás, vagy a bírói munka értékelése, ellenőrzése körében is hasznosíthatók az adatok.

Mivel a rendszer kiépítése bonyolult, és bizonyos költségekkel is jár, ezért azt megelőzően egy az empirikus vizsgálatokra vonatkozó szabályok szerint lebonyolított, tudományos igényű, és a statisztikai feldolgozást és értékelést is magában foglaló elemzés alapján választ kell adni a következő kérdésekre: I. Van-e különbség az első fokú peres ügyek között a befejezésükhöz szükséges bírói munkaidő igény (az ügyek súlya) tekintetében? II. Ha van ilyen különbség, akkor területileg egyenletes-e a különböző munkaigényű első fokú peres ügyek eloszlása? III. Az adott első fokú peres ügy befejezéséhez szükséges bírói munkaigény összefüggésben áll-e a kezdőirat egyes jellemzőivel? A feltételezésünk természetesen az, hogy mindhárom kérdésre igenlő a válasz. Ezt azonban csak akkor fogadhatjuk el valóznak, és akkor szabad a rendszert a javasolt formában megvalósítani, ha az alábbi vizsgálat alapján nem sikerül a nullhipotéziseket, azaz a nemleges válaszokat igazolni.

A vizsgálat lebonyolítását megelőzően első lépésként meg kell vizsgálni az ezzel kapcsolatban az OITH-ban rendelkezésre álló anyagot, és tanulmányozni, valamint a lehetséges mértékben adaptálni kell a külföldi tapasztalatokat. Tudomásom szerint ugyanis több európai országban létezik az ügyek tényleges súlya alapján működő nyilvántartási és ügyelosztási rendszer. Erre tekintettel nyilván alkalmaznak valamilyen módszert az egyes ügyek súlyának meghatározására. Ismereteim szerint az OIT is dolgozott ezen, amely munka jelenleg előttem ismeretlen fázisban van. Ezt követően meg kell tervezni a kutatást, majd le kell azt bonyolítani, és értékelni kell. Álláspontom szerint erre az OITH szervezeti keretein megalakuló OBH²⁴ erőforrásai elegendőek. Maga a vizsgálat a következő lépésekből áll.

Ahhoz, hogy a kezdőiratok jellemzőit összefüggésbe tudjuk hozni a bírósági ügyek súlyával első lépésként meg kell határozni az egyes bírósági ügyek súlyát. Egy bírósági ügy súlya azt fejezi ki, hogy a befejezéséhez mennyi bírói munkára van szükség. A bírói munka, mint intellektuális tevékenység mennyisége a ráfordított idővel mérhető. Az adott ügy annál nehezebb, minél több idő szükséges a befejezéséhez. A szükséges munkaidő, és így az ügy súlya tehát pontosan csak az ügy befejeződésekor állapítható meg, a fentiek szerint azonban a munkateher arányosításához arra már az ügy érkezésekor megalapozott becslést kell adni. Az így megbecsült súlyszám a per folyamán a keresetmódosítástól, viszontkereset előterjesztésétől, keresetfelemeléstől, új alperesekre való kiterjesztéstől független, ezen a tényezőknek az ügy súlyát módosító hatásait, és bekövetkezésük valószínűségét is a súlyszámoknak kell kifejeznie.

A befejezéshez szükséges idő legpontosabban, de viszonylag hosszabb idő alatt egy prospektív, leggyorsabban és legegyszerűbben pedig egy gyors, de becslést is tartalmazó retrospektív vizsgálat határozható meg. Prospektív vizsgálat lefolytatása esetében a bírának a vizsgálatba önkéntes alapon bekapcsolódó, és az ügyszakokat és bírósági szinteket reprezentatívan tükröző csoportja segítségével meg kell mérni egy adott jövőbeli időszakban érkezett ügyek befejezésével kapcsolatban eltöltött bírói munkaidőt. A legnagyobb gond,

hogy az évekig elhúzódó ügyek miatt feldolgozható eredmény csak évek múlva várható, és a vizsgálat jelentős bírói többletmunkával jár, hiszen az adatokat az eljáró bírónak kell rögzíteniük és nyilvántartaniuk.

A retrospektív vizsgálat során a már befejezett ügyek munkaidő igényét próbáljuk meghatározni. Ez részben nyilvánvalóan csak becsléssel történhet, tehát eredménye tartalmaz bizonytalanságot. A becslés alapját képező adatok azonban egy retrospektív keresztmetszeti vizsgálat útján megszerezhetők, amely néhány hónap alatt elvégezhető és elemezhető, a bírák részéről többletmunkát nem igényel. Erre tekintettel ez utóbbit javaslom.

Ennek érdekében empirikus vizsgálatot kell végezni befejezett ügyek arányos mintáján, és meg kell határozni ezen ügyek befejezéséhez felhasznált bírói munkaórák számát. A vizsgálat tárgya, mint populáció a befejezett első fokú peres bírósági ügyek (a továbbiakban: ügyek). Az ügyek közül a fentebb kifejtettekre tekintettel ki kell hagyni a szabálysértési pereket. A populáció mérete miatt annak valamennyi eleme nem ismerhető meg, ezért a véletlenszerű mintavételezés kizárt, így a mintavételezés során annak egy meghatározott, és a vizsgálat eredményeinek szándékolt felhasználása, azaz a súlyarányos erőforrás elosztás szempontjából fontos részét kell megcélózni. Az eljárási és anyagi jogi szabályok változása, a pertárgy értékek infláció miatti emelkedése miatt a közelmúltban lezárt statisztikai időszakban befejezett ügyeket célszerű választani, amely lehet például a 2010. vagy 2011. év. A mintavételezéshez ekként megcélzott populációból véletlenszerű, többlépcsős (csoportos) mintavételezéssel kell mintát képezni. A mintának mind terület, mind ügyszak és bírósági szint tekintetében arányosnak kell lennie. Erre tekintettel megyei bíróságokként meg kell határozni külön-külön a helyi polgári, gazdasági, és büntető és munkaügyi, megyei szinten pedig a polgári, gazdasági, közigazgatási, és büntető ügyek számát, és arányát.

Ezzel párhuzamosan az egyes ügyszakok szakmai vezetőinek részvételével meg kell határozni a bírói munkaidőigény-számításhoz szükséges tényadatok körét, és ki kell dolgozni kiszámításának módját. Álláspontom szerint a szükséges munkaidőt: a) a tárgyalóteremben töltött időnek; b) a tárgyalásra való felkészülés idejének; c) a határozatok meghozatalára és írásba foglalására fordított időnek; d) és a kurrenciális tevékenység időszükségletének összege adja.

A tárgyalóteremben töltött idő pontosan meghatározható a jegyzőkönyvek alapján. A felkészülési idő a tárgyalással töltött idő alapján, valamilyen szorzószám (kb. 0.75-1) bevezetésével becsülhető. A határozathozatalra fordított idő a fellebbezhető határozatok oldalszáma alapján egy becsült érték (kb. 1 óra/oldal) segítségével szintén kiszámolható. A két szorzószám megállapításába bírák is bevonhatók kérdőívek segítségével. A megszerkesztendő kérdőívekben (a továbbiakban: I. adatlap) arra kell önkéntes alapon választ kérni, hogy átlagosan mennyi időt fordítanak felkészülésre a kollégák kifejezetten a tárgyalást megelőzően, tehát a kurrenciális tevékenység figyelmen kívül hagyásával, és mennyi időbe telik átlagosan egy oldali fellebbezhető határozat megszerkesztése annak lediktálási, kijavítási, vagy leírási idejének figyelembe vételével. El kell készíteni a kérdőíveket, lehetőleg úgy, hogy közvetlen elektronikus úton való adatgyűjtést és feldolgozást tegyen lehetővé.

A kurrenciális tevékenység (beérkező új ügy tanulmányozása, kitűzés, tárgyalások közötti utóiratok elolvasása, bármilyen intézkedés, átirat, feljegyzés, nem fellebbezhető végzés elkészítése, jegyzőkönyvjavítás, utasítás adás stb.) időszükségletének mérése a legnehezebb, ebbe bele tartozik minden az előző pontokban nem nevesített tevékenység. Mivel a (fellebbezhető) határozat szerkesztés külön szerepel, így lényegében a felektől származó beadványok tanulmányozásával, intézésével kapcsolatos tevékenység marad méretlen. Ennek időszükséglete pedig a beadványok terjedelmével van a legszorosabb összefüggésben. Mivel a beadványok teszik ki a bírósági iratok tömegének túlnyomó részét (a határozatok, jegyzőkönyvek terjedelme és tömege ehhez képest elenyésző), így az időszükséglet az irat

tömegének egyszerű megméréssel véleményem szerint megbecsülhető, egy szintén becsült együtttható (kb. 1-2 óra/irattömeg kg) segítségével. A pontos érték meghatározása szakmai kérdés. Ebben a körben minimum időt is meg kell határozni (kb. 1-2 óra), mert ha az ügyben csak egy 1 oldalas áttételt elrendelő végzés van, akkor is el kell előtte olvasni a kezdőiratot, jogerőt kell megállapítani stb.. Ilyen esetekben a befejezett ügyben csak pótboríték marad, így az akta tényleges tömege nem meghatározható. A fentiek alapján el kell készíteni az adatlapot az időigény meghatározása érdekében szükséges adatok összegyűjtéséhez (a továbbiakban II. adatlap), és részletes kitöltési útmutatót az adatgyűjtést végzők („kérdőbiztosok”) számára. Egyidejűleg az ügyekhez rendelendő súlysám megalapozott becslése érdekében ki kell választani a kezdőiratoknak azokat a jellemzőit, amelyekről azt gondoljuk, hogy többé-kevésbé összefüggésben vannak az ügy munkaidőigényével. A relevánsnak vélt jellemzőket az egyes ügyszakok szakmai vezetőivel egyeztetve, ügyszakonként kell meghatározni. Olyan jellemzőket kell kiválasztani, amelyek már a lajstromozáskor ismertek, és a BIRO programból kinyerhetők, vagy a lajstromozást végző, általában nem jogi végzettségű igazságügyi alkalmazott is meg tudja állapítani azokat. Erre azért van szükség, hogy a lajstrom program fejlesztésével, vagy egy arra épülő másik szoftver segítségével bírói közreműködés nélkül, már a lajstromozáskor rögzíthetők és feldolgozhatók legyenek az adatok, és az ügy súlysáma megállapítható legyen. Ilyen jellemző lehet például civilisztikai ügyekben a per tárgya, a keresetlevél oldalszáma, a keresetlevél mellékleteinek száma, a felperesek száma, az alperesek száma, felek személye (jogi vagy természetes) a pertárgy értéke, vagylagos (alternatív) kereseti kérelmek száma, megelőzte-e FMH, előzményi iratok terjedelme (közigazgatási ügyek), kezdő irat kézzel írott-e, felperes jogi képviselővel jár-e el, külföldi fél van-e stb. Releváns változó lehet büntető ügyekben a vádirat oldalszáma, a nyomozati iratok terjedelme, a vád tárgyává tett cselekmény, a vádlottak száma stb. A vizsgálni kívánt kezdőirati jellemzők kiválasztása után el kell készíteni a kitöltendő adatlapot (a továbbiakban III. adatlap), és a kitöltési útmutatót.

Ezt követően lehet megszervezni és lebonyolítani a vizsgálatot. A szakszerűség érdekében az adatgyűjtést egy kisebb létszámú, a központi igazgatás állományába tartozó csoporttal kell elvégezni. Mivel az adatok kigyűjtéséhez az akták fizikai megtekintése szükséges, ezért vagy az iratokat kell bekérni, vagy a kérdőbiztosoknak kell utazniuk. Általános szabály, hogy a teljes ügy, az előzményi iratokkal együtt képezi a vizsgálat tárgyát, és kell számítani minden csatolt mellékletet és csatolt iratot is. Ha áttétel, felterjesztés, vagy iratok megküldése miatt csak pótboríték van, akkor a megküldött iratokat vissza kell kérni (átmenetileg). A fenti adatokat akkor is az irat alapján kell rögzíteni, ha egyes adatok (peres felek száma, képviselő léte) a lajstromból is megállapítható. Ezen túlmenően a lajstromból rögzíteni kell a befejezés módját, és az érkezés időpontját, és a minősített érkezés időpontját, valamint azt is, hogy hányszor indult statisztikai értelemben újra az ügy. Ezen adatokra a vizsgálat eredményeinek értékelésekor és ellenőrzésekor lesz szükség.

A vizsgálat után a II. számú adatlapokon rendelkezésünkre fognak állni a mintába tartozó ügyek munkaidő igényére, a III. számú adatlapon pedig azok kezdőiratának lényegesnek tekintett változóira vonatkozó adatai. A munkaidő igényt determináló adatokból az általunk a szakmai vezetéssel, a bírák véleményét tükröző I. számú adatlap alapján meghatározott szorzószámok figyelembe vételével kiszámítható minden ügy munkaidő igénye. Most következik az adatok statisztikai feldolgozása. Ennek érdekében a III. adatlapon szereplő adatokat, és az ügyek időigényére vonatkozó számított adatsort a leíró statisztika módszereivel elemezni kell, meg kell határozni az átlagot, mediánt, szórást, frekvencia diagramot kell készíteni, vagy trimmelni kell azokat a kiugró értékek kiszűrése érdekében. Meg kell határozni, hogy normál eloszlású-e az adathalmaz (Kolmogorov-Smirnov teszt), ha szükséges transzformálni kell az adatokat. Mindezt a teljes mintán és ügyszakonként is meg kell csinálni.

Az ügyek időigényére kapott, az egyes ügyszakokra vonatkozó átlagokat az egész minta átlagával egybevetve (egymintás t-próbával vagy valamely más nem paraméteres eljárással) meg kell vizsgálni, hogy van-e szignifikáns eltérés közöttük munkaidő igény tekintetében. Ha van, és ez szignifikáns, akkor ezzel az I. kérdésre választ kapunk: a nullhipotézist elvetve kijelenthető, hogy van különbség munkaidő igény tekintetében ügy és ügy között ügyszakon belül és ügyszakok között is.

Igenlő válasz esetén a mintából terület szerinti bontással alcsoportokat kell képezni megyénként, és az egyes megyék adatait az egész mintával összevetve paraméteres (egymintás t-próbával vagy nem paraméteres eljárással) meg kell vizsgálni, hogy van-e szignifikáns eltérés közöttük az ügyek munkaigénye tekintetében. Ha van szignifikáns különbség, akkor a II. kérdésre is választ kaptunk, és ezt a nullhipotézist is elvetve kijelenthetjük, hogy területileg nem egyenletes a különböző munkaigényű első fokú peres ügyek eloszlása. Ezzel igazoltuk, hogy a valóban arányos ügyteher elosztás érdekében az ügyek súlyát is figyelembe kell venni. Ha csak az I. kérdésre kaptunk igenlő a választ, akkor a szervezeti egységen belüli, bírák közötti egyenletes ügyelosztás, ha a II. kérdésre is igen a válasz, akkor a szervezeti egységek közötti arányosabb munkaerő elosztás érdekében is meg kell kísérelni megválaszolni a III. kérdést.

Ennek érdekében először statisztikai módszerekkel (relevancia vizsgálat) azt kell ügyszakonként ellenőrizni, hogy a kiválasztott, kezdőiratot jellemző egyes szempontok tényleg összefüggésben vannak-e az ügy munkaidő igényével. A vizsgált változók lehetnek diszkrét binomiális változók (van-e képviselő, van-e külföldi fél, kézzel írott-e a keresetlevél stb.), nominális változók (pl. ügytípus, vád tárgyává tett cselekmény), és kontinuum, intervallum skálán mérhető (skaláris) változók (pl. pertárgy érték, keresetlevél oldalszáma, irat tömege stb.). Először az egyes ügyek számított munkaidő igénye és az egyes paraméterek értékei közötti kapcsolatokat kell feltárni. A két változó vagy független lesz egymástól, vagy valamilyen sztochasztikus (valószínűségi) kapcsolat lesz közöttük.

A kontinuum skaláris értékek esetén ennek vizsgálata egyszerű, mivel a munkaidő igény is kontinuum skaláris mennyiség, így korrelációs kapcsolat lehet közöttük, korreláció analízist kell végezni. A diszkrét binomiális változók esete már bonyolultabb, itt az egyik változó nem kontinuum skaláris, így a két változó között vegyes kapcsolat lehet.

Binomiális változók esetén a csoportképző paraméterek (kézzel írott-e a keresetlevél vagy nem) alapján részsokaságokat képzünk, és a részsokaságokat vizsgáljuk munkaigény szempontjából. Ha van részsokaságok között ebből a szempontból szignifikáns különbség, akkor az utalhat arra, hogy van összefüggés a csoportképző ismerv (tehát ami alapján részsokaságokat képzünk), és a másik ismerv között. A szignifikáns különbségek kimutatására a változók eloszlásától függően két mintás t-próba, vagy Mann-Whitney teszt jöhet szóba.

A nominális változók (pl. ügytípus, vád tárgyává tett cselekmény) esetén az eljárás ugyanez, de az egyes részsokaságokra jellemző paraméternek az egész mintára jellemző értéktől való eltéréseinek a szignifikanciáját egymintás t-próbával kell az egész ügyszak átlagához képest vizsgálni.

Ezekből a vizsgálatokból tehát megtudjuk, hogy a III. számú adatlapon rögzített, általunk relevánsnak vélt kezdőirati jellemzők közül vannak-e egyáltalán olyanok, amelyek tényleg összefüggésben vannak az adott ügy munkaidő igényével. Ha találunk ilyen változót, akkor a III. kérdésre is igen a válasz, tehát a nullhipotézist elvetve kijelenthetjük, hogy a kezdőirat jellemzői alapján megalapozott következtetést vonhatunk le a várható munkaidő igényre.

Ezek után már csak az marad hátra, hogy a számszerűen is meghatározzuk ügyszakonként azt, hogy a relevánsnak talált változók egységnyi változása milyen mértékű változást eredményez az ügy munkaidő igényében. Mivel a változók, vagy legalább azok logaritmikusan transzformált értékei, és a munkaidő igény között nagy valószínűséggel lineáris kapcsolat van,

ezért a többszörös lineáris regresszió számítás módszerével az egyes változókhoz tartozó súlysúlyszámok meghatározhatók, és így az összefüggés leírható. Ezzel a birtokunkba kerül egy olyan algoritmus, amelybe a releváns kezdőirati tulajdonságok, mint független változók értékeit beírva, megalapozott becslés adható a függő változó, vagyis az ügy munkaidő igényének várható értékére, vagyis az ügy súlyára. Az így kapott számot az újraindulásnak az ügýtípusra jellemző számával elosztva és az ügyszakra jellemző (az ügyszak átlagos ügyének munkaidő igényének az egész átlaghoz viszonyított arányát kifejező) szorzószámmal megszorozva kapjuk azt a végleges súlysúlyszámot, amit az adott ügy érkezésekor és minden újraindulása alkalmával hozzá kell rendelnünk. Ezáltal képesekké válunk arra, hogy már a kezdőirat érkezésekor súlysúlyszámot rendeljünk minden ügyhöz, teljesítve ezzel a valódi arányosság létrehozásának feltételét.

A releváns kezdőirati paraméterek lajstromból való automatikus kigyűjtésére, és az egyéb jellemzők manuális rögzítésére, valamint ezekből kiindulva a fenti algoritmus alapján a súlysúlyszám kiszámításra, és annak nyilvántartására, feldolgozására a BIRO program lajstrom részébe épülő kiegészítő programot, vagy önálló szoftvert kell fejleszteni. Ennek alapján a jövőben lehetővé válik, hogy az OBH az érkezett ügyek számán túl az egyes ügyekhez tartozó súlysúlyszámokat is nyilvántartsa, közzétegye, és ebből kiindulva bármely szervezeti egység, vagy akár egy bíró esetében is képes legyen a tényleges munkateher, és ebből kiindulva a szükséges létszám meghatározására.

A korábban kifejtett gyakorlati intézkedésekkel párhuzamosan tehát haladéktalanul hozzá kell kezdeni a fenti követelményeknek megfelelő munkateher mérési és munkaerő elosztási eljárás elvi alapjainak igazolását célzó vizsgálatba, majd a feltevéseket sikeresen igazoló vizsgálat esetén a rendszer megtervezésébe és megvalósításába. Ez a feladat sürgőssége, és rendkívüli jelentősége folytán kiemelt súlyt kell hogy képviseljen az OBH elnökének cselekvési programjában. A fentiek megvalósulása esetén biztosítható, hogy a jövőben soha ne forduljon elő, hogy valamely szervezeti egység terhelése ilyen mértékben és ilyen hosszú időn át eltérjen az átlagostól, már-már dogmává merevítve azt nézetet, hogy a Fővárosi Bíróságon mindig sok ügy lesz...

¹ Bíró, Fővárosi Bíróság

² Fontos, de a tanulmány tárgyát nem képező kérdés az egész igazságszolgáltatás átlagos munkateherének kérdése. A parlament által 2011. november 28. napján elfogadott, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló T/4744. számú törvényjavaslat 35. §-ának (2) bekezdése ugyanis – szó szerint átvéve a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló jelenleg hatályos 1997. évi LXVII. törvény 30. §-ának (2) bekezdését – kimondja, hogy a bíróra kiosztható ügyek számát úgy kell meghatározni, hogy az lehetővé tegye az eljárási és ügyviteli szabályok megtartását és a bírák arányos munkatehét. A szervezeten belüli arányosság megteremtése után tehát a következő fontos kérdés az lesz, hogy a kialakuló átlagos munkateher, a ténylegesen kiosztott ügyek száma megfelel-e, ennek a törvényi követelménynek, vagy meghaladja azt. Az egész igazságszolgáltatásra jutó munkateher, és a bírák száma, vagyis az átlagos bírói munkateher konstansnak vehető, hiszen igazgatási eszközökkel alig változtatható, ahhoz az összes bírói létszám, vagy a bírói útra tartozó ügyek számának (meg)változ(tat)ása szükséges, ami elsődlegesen költségvetési, jogalkotási kérdés. Meg kell azonban jegyezni, hogy törvényjavaslat 76. §-ának (1) bekezdése alapján az OBH elnöke a bíróságokat érintő jogszabály alkotását kezdeményezheti, a bíróságok véleményét az OBH-n keresztül beszerezve és összegezve véleményezi – az önkormányzati rendeleteket kivéve – a bíróságokat érintő jogszabályok tervezetét, és meghívottként részt vesz az Országgyűlés bizottságainak ülésén a bíróságokat közvetlenül érintő jogszabályokra vonatkozó napirendi pont megtárgyalásakor. Az OBH elnökének lesz tehát bizonyos lehetősége arra, hogy indirekt módon az átlagos bírói munkateher mértékét is befolyásolja, szükség esetén elősegítve ezzel a bírák terhelhetőségére vonatkozó törvényi feltétel teljesülését.

³ Az Ügyészségről szóló T/4547. számú törvényjavaslat, melyet szintén 2001. november 28. napján fogadott el az Országgyűlés 11. §-ának (2) bekezdés f) pontja kimondja, hogy a legfőbb ügyész a büntetőeljárási törvényben meghatározott kiemelt jelentőségű ügyekben az eljárás ésszerű időn belül való, illetve soron kívüli elbírálásának biztosítása végett dönt arról, hogy az ügyész melyik bíróság előtt emeljen vádat.

⁴ Az OIT a két módszer kombinációját alkalmazza, és a folyamatban maradt ügyek számához hozzáadja az az év alatt érkezett ügyek számát. Álláspontom szerint ez azonban nem ad reális képet, mert önkényes: az érkezés alapján számított terheléshez képest az eltérés kizárólag azon múlik, hogy milyen hosszú időegységet választunk.

Ha hosszút, akkor az alatt sok ügy érkezik, a ezért a folyamatos ügyek száma kevésbé befolyásolja az így számolt összes munkaterhet. Ha rövid időszakot választunk, akkor a hatás erősebb. Véleményem szerint külön kell kezelni a hátralékra vonatkozó adatokat.

⁵ Tekintettel arra, hogy a csőd- felszámolási ügyszakban dolgozó bírák létszáma előttem nem ismert, ezért ezeket az ügyeket is hozzá számolom.

⁶ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 36. §-ának a közbiztonság javítása érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi LXXXVI. törvény 6. §-a által beiktatott, és 2010. augusztus 19. napjától hatályos (5) bekezdése kimondja, hogy a törvény alkalmazásában a helyi bíróság jogkörében bírósági titkár is eljárhat.

⁷ A bírósági statisztikai adatok gyűjtéséről és feldolgozásáról szóló 2003. évi 8. számú OIT szabályzat 23. §-ának (4) bekezdése.

⁸ A bírósági statisztikai adatok gyűjtéséről és feldolgozásáról szóló 2003. évi 8. számú OIT szabályzat 23. §-ának (4) és (5) bekezdése.

⁹ A bírósági statisztikai adatok gyűjtéséről és feldolgozásáról szóló 2003. évi 8. számú OIT szabályzat 23. §-ának (6) bekezdése.

¹⁰ Az említett tényezők többségére a bírósági létszámnak nincs befolyása, de érdemes lenne megvizsgálni szervezeti egységenként a vezetői létszámoknak az engedélyezett bírói létszámhoz viszonyított arányait mert elvileg ennek az azonos méretű szervezeti egységekben azonosnak kell lennie. Az esetleg kimutatható különbségeket meg kell szüntetni.

¹¹ A tanulmányban szereplő, bírói létszámmal összefüggésben lévő számításokat az OIT 18020/2011. OIT Hiv. számú, a bírói egyéni adatszolgáltatás 2010. évi adatainak értékeléséről szóló tájékoztató mellékleteiből származó, a tárgyaló tanácsok számára, és a 12.320/2010.OIT Hiv. előterjesztés (2010. október 28.) mellékletéből származó, a cégbírák nélküli engedélyezett bírói létszámmra vonatkozó adatokkal végeztem.

¹² A tanulmányban szereplő valamennyi táblázatot és diagramot, valamint statisztikai elemzést a Microsoft Excel 2003 programmal készítettem.

¹³ A tanulmányban felhasznált valamennyi ügyforgalmi adat az OITH hivatalos honlapjáról származik (http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=Birosag_Statisztikak).

¹⁴ http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=Birosag_Statisztikak

¹⁵ Ez azt jelenti, hogy kiszámoltam az adatok 10-es alapú logaritmusát, és a továbbiakban ezekkel az adatokkal dolgoztam a valós adatok helyett. Ennek hatására az egyébként nem normális eloszlású változók általában normál eloszlást mutatnak, a változók közötti nem lineáris összefüggések pedig lineárisokká válnak (diagramon ábrázolva „kiegyenesednek”)

¹⁶ A korrelációs együttható (koefficiens) a korreláció erősségét kifejező szám, jele r . Ha a korreláció tökéletesen pozitív, akkor értéke 1, ha nincs korreláció, akkor 0, ha a korreláció tökéletes negatív, akkor -1.

¹⁷ A determinációs koefficiens azt jelzi, hogy milyen mértékben határozza meg az egyik változó a másikat, vagyis egyik változó értékéből milyen valószínűséggel következtethetünk a másikra. Jele r^2 . Értéke a korrelációs együttható négyzete, amely 0 és 1 között változhat. Ha értéke 1, akkor a két változó között teljes korrelációs kapcsolat van, ha értéke 0, akkor az egyik változó nem alkalmas a másik előrejelzésére.

¹⁸ Az F-próba jelen esetben annak megállapítására való, hogy a független és a függő változók között megfigyelt kapcsolat véletlenszerű-e. Eredménye a p (probability, valószínűség) érték, amely 0 és 1 között változhat, és itt azt fejezi ki, hogy mekkora az esélye annak, hogy a kimutatott erősségű kapcsolatot csak a véletlen hozta létre, és valójában ilyen kapcsolat nem áll fenn. Ha $p < 0,005$, (azaz 5%-nál kisebb az esélye, hogy a kimutatott kapcsolat a véletlen műve) akkor a kapcsolatot szignifikánsnak tekintjük, vagyis elvetjük azt a nullhipotézist, hogy nincs kapcsolat a változók között.

¹⁹ Az OIT 14/2011. (I.11.) határozatával a Fővárosi Bíróság helyzetének felmérése, és vezetésének igazgatási vizsgálata tárgyában elrendelt vizsgálat alapján készült jelentés összefoglaló megállapításai között szerepel, hogy a Főváros területén egy sajátos „ítélkezési szubkultúra” alakult ki, melyet a jelentés készítői – a fenti számításokkal bizonyítottan nyilvánvalóan tévesen – az eljárások elhúzódsának lényeges okaként jelölnek meg.

²⁰ Ekként definiálja a bírósági statisztikai adatok gyűjtéséről és feldolgozásáról szóló 2003. évi 8. számú OIT szabályzat 15. §-ának (4) bekezdés b) pontja is.

²¹ A regresszió számítási eljárások arra keresik a választ, hogy a független változó(k) egy egységgel való megváltozása számszerűen milyen változást eredményez a függő változó értékében.

²² A 2011. július 13. napján hatályba lépett, az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény kiemelt jelentőségű ügyé minősítette az egyes súlyosabb bűncselekmények tárgyában folyó a büntető, és a 400 millió Ft-ot meghaladó pertárgyértékű polgári perket.

²³ A Fővárosi Bíróság elnökhelyettese által 2011.El.I.A.29/41. számon az OIT elnökének írott levél szerint 2011. június 30 napján összesen 1127 kiemelt jelentőségű ügy volt folyamatban, ebből 443 a Fővárosi Bíróságon. Ez a kiemelt ügyek 39,3 %-a. Az OIT által közzétett 2011. első félévére vonatkozó statisztikából az is megállapítható,

hogy az időszak végén összesen 167266 per maradt folyamatban, és ezeknek 34,2 %-a, azaz 57166 ügy volt a Fővárosi Bíróság előtt folyamatban. Ebből kiszámítható, hogy a Fővárosi Bíróságon a folyamatos ügyek 0,77 %-a, míg a többi megyei bíróságon átlagosan 0,67 %-a volt kiemelt jelentőségű (és ebben már a valószínűleg szintén erősen érintett, és mérete miatt jelentős súlyt képviselő Pest Megyei Bíróság is benne van). A különbség nem tűnik jelentősnek, de valójában a kétfoldó aránya számít: ez alapján a Fővárosi Bíróságon a folyamatos ügyek között 14,9 %-kal több a kiemelt jelentőségű ügy. Ha ez a többi, átlagost meghaladó nehézségű, de nem kiemelt ügycsoportban is így van, akkor a Fővárosi Bíróság előtt folyamatban lévő ügyek átlagos nehézsége már lényegesen meghaladhatja a más bíróságokra jellemző értéket.

²⁴ A törvény 188. §-ának (2) bekezdése szerint az OIT Hivatalának általános jogutódja az OBH. Az OBH az OIT Hivatalának szervezeti keretein alakul meg.